

Osobnosti a díla

ODPOVĚDNOST JAKO OSUD

Václav Havel

*„My žijeme v Praze, to je tam,
kde se jednou zjeví Duch sám...“*

Vaculíkův *Český snář* je souborem deníkových záznamů, které autor psal od 22. ledna 1979 do 2. února 1980. Tyto záznamy byly ovšem psány s vědomím, že mají vytvořit knihu, a tento úmysl je integrálně prostupuje – lze ho tušit v jejich obratné vnitřní kompozici, rozvrhování motivů, nenápadném pointování, v jejich stylu a stylizaci, a posléze se začíná přímo vyjevovat, když autor průběžně své psaní sám – jakožto vznikání svého „spisu“ – komentuje. Nejde tu rozhodně o deník fingovaný; spíš se zdá, že autor pouze tu a tam poněkud „inspiroval“ dění samo (například vyvoláváním určitých situací) ve snaze umožnit skutečnosti, aby se náležitě projevila a poskytla mu tak příhodný materiál. Jde tedy o skutečný deník, zabydlený žijícími lidmi a mezi nimi na prvním místě autorem samým.

Ludvík Vaculík je jedním z nejnámějších českých neoficiálních spisovatelů, už čtrnáct let zakázaným, je signatářem Charty 77 a veřejnosti je znám jako vynikající novinář, který dokáže vždy sugestivně, neotřele a svým zcela osobitým způsobem vyjádřit to, co je ve vzduchu, co společnost cítí, nebo co je prostě v danou chvíli třeba veřejně říct. V prvním plánu jsou jeho deníkové záznamy proto nevyhnutelné a ze samé podstaty věci obsáhlým dokumentem o československém „disidentském ghettu“, o jeho každodennosti, struktuře života a starostí v něm, o jeho atmosféře i základních otázkách. Kdyby tato kniha nebyla ničím víc, než tímto, je velkým činem: nevím, že by o fenoménu soudobého „disidentského ghetta“

v komunistické zemi byla napsána kniha tak důkladná a pronikavá (jednu rovinu takového tématu analyzuje skvěle Solženicynovo *Tele a dub*).

Český snář ovšem není zdaleka jen tím. Jako zpráva vsutku důkladná a pronikavá musí nutně – jako vše v literatuře, co je v nějakém směru hluboké a pronikavé – své téma přesahovat.

Vaculík je přesahuje především tak, že vypovídá o „disidentském ghettu“ vypovídá tím zároveň velmi přesně i o společnosti, která tomuto ghettu dala vzniknout, čili o tom, co sám nazývá prostě „poměry“: o tom zvláštním orwellovském světě, v němž všechno pravdivé, smysluplné, osobité a na vládní ideologii jakkoli nezávislé je předmětem trvalé a všestranné pozornosti policie a ti, kteří s tím mají něco společného, nebo ti, kteří mají něco společného s těmi, kteří s tím mají něco společného, jsou objektem pestré palety represivních ataků moci; o světě, v němž drtví většina populace je zahrnuta do svého privátního prostředí (tj. ghetta v jistém ohledu ještě dusnějšího, než je to „disidentské“), umlčena a donucena chovat se jinak, než jak by se chovat chtěla. Toto svědectví je přirozeně nesmírně důležité – nejen jako nástroj společenského sebeuvědomování toho světa, o němž svědčí, ale i jako memento všem, kteří si před realitou tohoto světa zakrývají oči a nechápou, že tyto „poměry“ neohrožují pouze lidi ocitající se v jejich bezprostředním dosahu, ale všechny.

Nicméně ani tím není podle mého mínění smysl *Českého snáře* vyčerpán. Svou hlubokou analýzou toho, jak se „poměry“ zmocňují privátního života, jak ho spolutvoří a zároveň ničí, i svou zvláštní zvěstí o velikosti i zoufalství člověka, který se snaží tomu všemu nějak vzdorovat nebo se s tím vyrovnávat a který se vždy znovu dostává v této situaci do vpravdě existenciálních dilemat, tím vším a mnoha dalšími věcmi je tato kniha zároveň – a to chápu jako vůbec nejdůležitější – velkým románem o moderním životě vůbec, o krizi soudobého lidství i o heroismu a tragice člověka, pokoušejícího se této obecné krizi vzeprít a hledat znovu svou ztrácející se integritu.

O této knize – mimochodem jednom z nejdiskutovanějších textů v československém duchovním prostředí posledních let (ačkoli publikovaném pochopitelně jen samizdatově!) – bylo už řečeno mnoho, například že to je román o naději a beznaději, o všudypřítomnosti ohrožení, o zvláštní snovosti života v totalitním systému, o absurditě dnešního „civilizovaného“ života, o ztrátě domova a rozkladu času a lidské identity, o lásce, o přírodě, o statečnosti, o strachu i o smrti.

O tom všem zajisté tato složitá, mnohvrstevnatá mnohovýznamná, strhující i zneklidňující kniha je: všechny základní dimenze globální krize soudobého lidství i všechny základní roviny, na nichž se člověk po-

kouší být vždy znovu sám sebou, tu lze v té či oné podobě najít a o každé z nich – jako o určité významové vrstvě či motivu této knihy – by bylo možné napsat samostatnou esej. Povšimnu si zde proto pouze jednoho aspektu, významného dle mého názoru tím, že není jen pouhým aspektem mezi jinými aspekty, ale že umožňuje nazřít cosi z nejlivnější konzistence této pozoruhodné knihy.

V úvodní části *Českého snáře* věnuje autor hodně místa rozboru jedné „vnitrodisidentské“ diskuse o „disidentství“, kterou (shodou okolností? nebo už s myšlenkou na zamýšlenou knihu?) sám krátce před tím, než začal svůj román psát, vyvolal. Obsáhle vysvětluje své osobní stanovisko: odmítá být manipulován svým „disidentstvím“ a natrvalo hrát roli jakéhosi profesionálního hrdiny a nepřetržitého bojovníka, kterou mu – jak aspoň on to cítí – jiní předpisují; chce být svobodný, a tedy i svobodný od jakékoli role a jakéhokoli obecného očekávání; rozhodl se pro jiný (méně efemérní) druh smysluplné činnosti, než je to věčné psaní petic, protestů a sbírání podpisů. Štve ho výlučnost jeho postavení, bariéra, která ho dělí od „normálních lidí“, pro něž je jeho postoj nenapodobitelný; štve ho, že se ocitl v jakémisi exkluzivním houfu, svázaném tím, co se od něho očekává, a že tím ztratil jakoby kus své individuality; rozčiluje ho předvídatelnost a spočitatelnost všeho, co by měl dělat, aby své roli dostal. Obává se, že čím bude statečnější, tím víc se bude odcizovat obyčejným lidem, a čím víc se bude obětovat, tím spíš je bude odrazovat od slušného chování, které se jim bude zdát – skrze něj – už napořád svázáno se zvláštností jeho postavení a zároveň s takovým druhem oběti, jaký prostě nemohou oni sami přinést. Motiv, rozbořem zmíněné „disidentské“ diskuse navozený, se pak táhne celou knihou jako touha jejího autora (a zároveň hlavního hrdiny) vystoupit ze své role, zbavit se její tíže i pout a být nadále už zase jen dál sám sebou a jen sám za sebe.

Po celou knihu se ovšem její hrdina zároveň – jakoby bezděky, mimochodem, jaksi „na okraj“ a bez vysvětlení – svému odhodlání zpronevěruje: dál píše petice a dál sbírá podpisy, dál organizuje samizdatovou edici, s kterou chtěl skončit, aby měl víc času na svou vlastní práci.

Je to bez vysvětlení, protože to je jasné: nelze přece, aby se nevyjádřil s kolegy-spisovateli k tomu, že jednomu z nich vzali občanství! Když se sepsání a zorganizování příslušné petice nepodjal jiný, musí se toho přece ujmout on! Nelze přece, aby mlčel k tomu, že jiné jeho přátele zavřeli za to, že se zastávali nespravedlivě stíhaných (navíc těch neznámých, „normálních“, obyčejných) lidí!

Proč ale vlastně nelze? Z pochopitelného důvodu: jeho odpovědnost, jeho slušnost, jeho cit pro solidaritu a pro spravedlnost mu to nedovolí.

Jinými slovy: přesně ta jeho vlastní lidská integrita, která se cítí být trvale ohrožována rolí „disidenta“, ho nutí zase a znovu provozovat „disidentství“, být „disidentem“.

Svým způsobem to je začarovaný kruh. Hrdina románu je vlastně hrdinou proti své vůli, vzpírajícím se tvrdě pravdě, že to, s čím si začal (a musel začít!), není hra, kterou lze chvíli hrát a chvíli jen pozorovat; že od své role si nelze jen tak z ničeho nic vzít dovolenou (vždyť to skutečně není jen nějaké zaměstnání!); že svou roli si sice volí, ale že zároveň si ona volí jeho; že ji nejen volí, ale že do ní i padá. Jeho role je součástí jeho života a jeho život není – jako ostatně ničí život – jen jeho. Dalo by se to říct tak: aniž se cítí být sám za to odpovědný, je prostě propadlý do své odpovědnosti.

Jistě: se svou rolí lze vyjednávat, smlouvat, modifikovat ji. Ale jen po jistou „slušnou mez“, abych užil Vaculíkova termínu. Celým *Českým snářem* ostatně vane duch hořkosti a smutku z těch, kteří tuto mez překročili.

Český snář je tedy (mimo jiné) románem neúspěšné vzpoury člověka proti své roli, románem zápasu s touto rolí, zápasu vedeného snahou vyvzdorovat si na ní kus nezávislosti a soukromí. Jenže znovu a znovu se ukazuje, že hrdina už nemá žádné soukromí. Je veřejným majetkem a svou lidskou identitu, která se proti tomu bouří (ačkoli sama tuto situaci jakousi svou specifickou tíží vyvolala), může posléze dotvrdit a dosvědčit nikoli tím, že tento tíživý a nepříjemný osud v jisté chvíli odmítne, ale naopak jen tím, že ho bez velkých řečí (tj. „bez vysvětlení“), s nadhledem i sebeironickou odevzdaností přijme a naplní.

Český snář se z tohoto hlediska jeví jako román o odpovědnosti, vůli a osudu; o odpovědnosti, která je – lze-li to tak říct – silnější než vůle; o tragice osudu vyrůstajícího z odpovědnosti; o marnosti všech pokusů člověka vysvobodit se z role, do níž ho jeho odpovědnost uvrhla; o odpovědnosti jako osudu.

Vaculík v *Českém snáři* trvale medituje sám o sobě. Zároveň referuje o tom, co dělá. Jeho sebereflexe i jeho konání je on sám. A jakkoli se snaží vše, co dělá, reflektovat, je tu opět – tak jako v jeho „disidentství“ – cosi silnějšího než on, cosi, co přesahuje všechny jeho meditace, sebereflexe a reference. Touto tajemnou silou je pravda – v tomto případě pravda o odpovědnosti jako osudu.

Myslím, že každého dobrého spisovatele neomylně poznáme podle toho, že svým dílem říká něco víc, než co chtěl říct. Že není jen režisérem bytí, ale i jeho médiem, tím, skrze něhož a skrze jehož talent se bytí vyjevuje. Anebo není snad právě tohle podstatou zázraku, kterému se říká umění?

Vaculík napsal (opakuji: mimo jiné!) knihu o tíži a bídě „disidentství“. Tím tu bídu ovšem v jistém smyslu přemohl. Stal se totiž médiem pravdy a pravda je vždycky už určitým „řešením“. Když pro nic jiného, tak proto, že nikdy není uvězněna do jednotlivého, ale – svítíc z jednotlivého – ozařuje celek. *Český snář* je skutečně – jak autor toužil – „o celku dneška“. O celku dneška a celku člověka v něm. Člověka, který (opět: mimo jiné) valí svůj sisyfovský balvan; valí ho přesto, že ho to nebaví, a přesto, že ví, že ho stěží někam dovalí; který ho valí prostě proto, že nemá jinou možnost, jak být sám sebou a aspoň tak dát životu smysl. A odkryt tím obzor naděje.

O *Českém snáři* se těžko píše. Nikoli jen proto, že o něm bylo už tolik napsáno, ale hlavně proto, že téměř vše, co o něm lze říct, sám o sobě už řekl. Je to totiž – také – román o sobě samém; román svého vlastního vznikání; román, který trvale sám sebe a své vznikání pozoruje a komentuje; který se sám sobě diví, sám se ze sebe raduje, věří si i o sobě pochybuje, sám sebe plánuje a sám referuje o tom, jak se svému vymyká; je to román trvale sám o sobě přemítající.

Je to román autoreferenční; je to román vznikání autoreferenčního románu; je to autoreferenční román vznikání autoreferenčního románu.

Autoreference v literatuře vždycky otevírá problém upřímnosti. Může být totiž vůbec upřímné dílo, které se rozhodlo být upřímné? Vždyť v okamžiku, kdy začnu sám sebe pozorovat, referovat o sobě, a tím sám sebe nutně i nějak interpretovat, jsem přece už někým trochu jiným, než kým jsem byl, než jsem s tím začal. Koho však pozoruji a o kom vypovím? O tom prvním – pozorovaném – nebo o tom druhém – pozorujícím se? Aby mé pozorování bylo vskutku právo svému objektu – totiž upřímné, musí se pozorovat přece už jako ten, kdo se pozoruje! Koho však při tom pozoruji? Toho, kdo se pozoruje, nebo toho, kdo pozoruje, jak se pozoruje? Chtěl-li bych být upřímný, musel bych pozorovat sebe jako toho, kdo pozoruje, jak pozoruje. Koho bych tím však pozoroval? Toho, kdo pozoruje, jak se pozoruje, nebo toho, kdo pozoruje, jak pozoruje, jak se pozoruje?

A tak dál. Jak patrně, ocitáme se tu tváří v tvář začarovanému kruhu autoreference. Zdá se, že úmysl být upřímný se téměř osudově vylučuje s možností skutečně upřímný být. A opravdu: čím sveřepější je naše úsilí upřímně sami sebe popsat, tím beznadějněji se zaplétáme a tím naléhavěji před námi vyrůstá podezření, že vše, co se za naši upřímnost vydává, je jen nějakou více či méně skrytou a více či méně rafinovanou formou autostylizace. A že bez nějakého kompromisu, úhybu, triku či lsti se z tohoto začarovaného kruhu objekto-subjektové gnoseologie nevymaníme.

Vaculík se rozhodl pro maximální upřímnost, se svým rozhodnutím nás seznámil a pak svou vědomě, záměrně a programově upřímnou

knihu napsal. Jak ta kniha ale může být upřímná, když – jak jsme viděli – upřímný z rozhodnutí být prostě nelze? Myslím, že není vůbec důležité, zda jeho kniha je opravdu upřímná. Je to konec konců literární dílo, které nám buď něco říká, nebo nikoliv, a jeho účinek a vnitřní pravdivost věru nejsou závislé na věrnosti vnější fakticitě. Důležité je něco jiného: zda máme nad tou knihou pocit svrchované autenticity anebo naopak pocit podvodu, hry, klamu a sebeklamu.

Já osobně tu mám jednoznačně pocit svrchované autenticity. Otázka, kterou si kladu, tudíž zní: jak mohl autor dosáhnout tohoto účinku v situaci, kdy vše bylo zdánlivě proti němu, totiž v situaci, kdy se rozhodl pro autoreferenční román, své rozhodnutí vyjevil a začal vědomě a cílevědomě psát o sobě upřímně, jako o tom, kdo toto rozhodnutí učinil? Jak to, že účinek jeho textu není rozbourán pocitem, že se tu zase někdo nechal chytit do začarovaného kruhu autoreference?

Myslím, že Vaculík svého úspěchu dosáhl zvláštní kombinací dvou dost protichůdných věcí: za prvé neobyčejnou obratností, s níž balancuje na oné riskantní hraně tak, aby vždy ve chvíli, kdy už v nás zraje otázka po poměru upřímnosti a autostylizace, pravdivosti a mystifikace, svedl naši pozornost jinam a prostě nám znemožnil si tuto otázku položit. A za druhé – což je ovšem nepoměrně důležitější – tím, že tento začarovaný kruh zvláštní oklikou skutečně protrhl: touto „oklikou“ není nic jiného než vnitřní étos, opravdovost, spontaneita, zápal a vášně, tedy vlastně nerefléktovaná, a proto jedinečně pravá upřímnost, s níž se vrhá do svého beznadějného úkolu. Pod všemi těmi rafinovanými vrstvami autoreference a autoreference jeho autoreference se skrývá totiž nebývalé silná, paličatá, přímo umanutá a ve své umanutosti zcela autentická vůle říci své. Vůle zvláštním způsobem cudná – a snad právě proto se vytrvale skrývající za svým rafinovaným literárním zámyslem. Tento zámysl je však posléze, jak se ukazuje, sám jakousi velkou a zcela bezděčnou mystifikací: předstíraje upřímnost o sobě vědoucí, programovou, sebe pozorující a kontrolující, je autor ve skutečnosti nám tou jedinou upřímností opravdu možnou a upřímnou, totiž upřímností svého spontánního zápalu pro věc. Navzdory vši obratnosti svého literárního provedení je tedy tato kniha – ve své nejhlubší („předliterární“) podstatě – vlastně velmi direktivním a necenzurovaným sebevyjevením, sebevyjevením, které neví, že své sebe-vědomí pouze předstírá, a jehož autenticita je – paradoxně – v samotné prapůvodní energii, vynakládané na to, aby se jevilo jako to, čím si umanulo být. (Sebevyjevením autentickým mimo jiné i přirozeným kouzlem Vaculíkova nenapodobitelného jazyka, jehož dikce prozrazuje zřetelně autorův moravský původ, jazyka, který nepochybně je pro překladatele velkým oříškem.)

Čili: lidská pravdivost *Českého snáře* není ani tak výsledkem jeho programu, jako spíš vášně, s níž se tento program snaží uskutečnit. Svůj neuskutečnitelný projekt ovšem právě touto vášní transcenduje, čímž ho vlastně nakonec teprve v jakémisi smyslu uskutečňuje. Dalo by se snad říct, že ho uskutečňuje a může uskutečňovat jen proto, že ho zrazuje.

Mám dojem, že napětí mezi tím, co autor jakožto hlavní hrdina svého románu chce, a tím, co nakonec musí udělat, o němž jsem psal před chvílí, se tu podivně promítá i do samotného žánru knihy. Anebo snad i zde není cosi silnější než autor sám a všechny jeho záměry, cosi, co ho přesahuje a co nakonec dává i žánru knihy, za jiných okolností tak ošidnému, plné absolutorium? Odlesk tohoto napětí v žánru knihy byl důvodem, proč jsem právě o tomto aspektu psal. Myslím si totiž opravdu, že zápas vůle (autoreflexe) s osudem (pravdou) podstatně spolutvoří samo nejvnitřnější bytí této knihy.

Český snář je, jak jsem už řekl, knihou o krizi soudobého lidství. Lidství, kterému se svět vymyká z rukou a které se vymyká z rukou i samo sobě; lidství, pod nímž se propadá pevná půda; lidství vykořeněného, zmítaného vřavou světa, jemuž nerozumí a kterého se děsí. (Vaculík je svým původem venkovan; pasáže o přírodě prozrazují jeho základní existenciální jistotu; Vaculík ve velkoměstě a navíc jako příslušník intelektuálního ghetta je člověkem bytostně nesvým.)

Románů o této destrukci lidství je ovšem v moderní literatuře mnoho. Každý lepší román je vlastně – více či méně, tím či oním způsobem – o tomhle. Zvláštní, originální a důležité na *Českém snáři* je podle mého názoru to, jak toto téma – díky oné autorově posedlé potřebě „říci své“ – otevírá: důsledně „zevnitř“. Totiž nikoli konstruktem, příběhem, podobenstvím, metaforou, schématem, ozvláštňujícím skrytý mechanismus této destrukce – ale úplně jinak: vykřičením vlastní, nejosobnější zkušenosti.

Působí to na mne téměř tak, jako by v okamžiku, kdy všechno selhává – každá story je už apriorně lživá (jakápak story v době, jejímž hlavním problémem je konec individuálního lidského osudu); každé podobenství už předem kulhá za drtivou komplexností skutečnosti; už skoro nic nelze, protože vše už bylo vyzkoušeno; všechny klasické jistoty od konkrétnosti lidské tváře přes nezaměnitelnost prostoru až po kontinuitu času jsou v rozkladu; nic už vlastně není pravda, protože se rozplývá lidská identita jako jediný zdroj a jediné měřítko pravdy – jako by tedy v tomto „posledním okamžiku literatury“ vyhlásil Vaculík cosi jako „výjimečný stav“ a nasadil to poslední a jediné, co mu zbývá – totiž sám sebe. Svě dny a měsíce, svůj rok, své lásky, svá zoufalství i své pošetilosti, svůj život, svou kůži.

Je to svého druhu „body-art“. Svým vlastním tělem a na něm předvádí Vaculík – nejistý si, zda to někdo pochopí (a mnozí to taky nepochopí

pili) – marasmus světa a bídu i poslední šance člověka do tohoto světa vrženého.

A tu se stává zvláštní a skoro zázračná věc: v této situaci, kdy už neplatí příběhy; kdy neexistují velcí hrdinové a jejich bezcharakterní protihráči jako integrální a se sebou samými identické bytosti; kdy mizí spolu s transcendentnem všechny velké city, vášně a bolesti a kdy se místo toho všude rozpíná jen nějaké neurčité mlno stádního života a sídlištních stereotypů; v této situaci, kdy literatura jako by stanula nad propastí či před svým vlastním hmotným kolapsem; v této situaci se najednou spisovateli, jenž se v zoufalství rozhodl nasadit sám sebe, objevuje pod rukama znovu člověk! Nikoli ovšem člověk minulosti, ale člověk této éry, tj. éry krize lidské identity, který vzal na sebe všechnu myslitelnou tíhu této krize a který je – přesto? znovu? právě proto? – opět celistvým, konkrétním, živým, se sebou samým identickým člověkem!

Je to paradoxní: hrdina se vrací tak, že se kdosi rozhodl napsat o tom, jak nechce být hrdinou; velká láska se vrací tak, že se kdosi rozhodl doprodbna vylíčit, jak mu zcela nesmyslně unikla láska; román se vrátil tak, že se kdosi rozhodl napsat deník o tom, jak nemůže napsat román.

V době, kdy se zdálo, že už snad jedinou skutečně podstatnou pravdou o člověku je obecné schéma jeho odlidštění, obecné tak, jak on sám se stává pouhou obecninou, objevuje se tu před námi konkrétní člověk – sice utrápený, trochu posedlý, trochu podivínský, trochu staromilský, trochu navztekaný a dost nešťastný – ale přesto člověk hluboce opravdový, odpovědný, citlivý a statečný – a hlavně ovšem živý – živý asi hlavně proto a tím, že celou tuto nesmyslnou dobu táhne na svých zádech.

Českým snářem vrátil Vaculík do moderní literatury integrální lidskou osobnost. Nestvořil ji však popřením marasmu doby, ale naopak z jeho matérie.

Kdo jsou to vlastně „disidenti“? Nic víc a nic míň než lidé, které osud, náhoda, logika věcí i logika jejich práce a povah přivedla k tomu, že říkají nahlas to, co všichni ostatní sice vědí, ale co se nahlas říct neodváží. V jakém si smyslu tedy „disidenti“ – jakkoli je jim nepříjemné, ba přímo nesnesitelné pomýšlení, že by měli být nějakými mluvčími či svědomím národa – přeci jen mluví za ty, co mlčí. A nastavují tedy kůži tam, kde ti ostatní se ji nastavit neodváží nebo prostě nemohou; nastavují ji, nic naplat, za ně. I „disidentství“ je v určitém smyslu „body-art“.

Nesetkává se v tomto bodě najednou – paradoxně – Vaculíkův autorský čin s prapůvodním mravním obsahem právě onoho „disidentsví“, které ho tak tíží a z jehož zajetí by se tolik chtěl vymanit? Není jeho román – tím, že v něm (jako „disidenti“) nasadil to poslední, co nasadit

mohl, totiž sám sebe – vlastně románem vpravdě „disidentským“, „disidentským“ v duchu mravního obsahu tohoto postoje?

Nepochybně ano. Ale s jedním důležitým dodatkem: že v tomto smyslu „disidentské“ je vlastně každé skutečné umění. Anebo není snad každý umělec vposledku právě tím, kdo sám sebe nastavuje, sám sebe tím sice lidsky integruje, ale zároveň tím sám sebe beznadějně ničí? Není vlastně právě v téhle věci bytostná tragika každého skutečného umění?

Motto v záhlaví této předmluvy je z básně pražského básníka Egona Bondyho *Magické noci*, kterou kdysi zhudebnila a zpívala pražská undergroundová rocková skupina *The Plastic People*. Myslím, že ten text má dvě dimenze: na jedné straně je ironickým výsměchem občasným záchvatům pražského intelektuálního prostředí považovat Čechy za pupek světa (zažili jsme to například v roce 1968, kdy mnozí reformě komunističtí intelektuálové byli upřímně okouzleni představou, že právě u nás bude – jak se domnívali – poprvé v dějinách světa zkombinován socialismus se svobodou); na druhé straně se dotýká jakési zvláštní pravdy: různé tajemné a neviditelné silokřivky evropského (západního a východního) duchovního a společenského života se skutečně dost často protínají právě v Praze, aby z jejich setkání občas vylétla jiskra přesahující svým světlem hranice Prahy i Čech. Světlo, které vydává, jako by přitom na okamžik jasnozřivě ukazovalo i co si z budoucnosti jiných konců Evropy i světa, přičemž to lidem – nejen ve světě, ale i v Praze samé – dochází obvykle až dlouho poté, co tato jiskra dohasla. Příklad za všechny: Franz Kafka.

Mám intenzivní pocit, že takovou zvláštní pražskou jiskrou je i *Český snář* a že touto knihou, která by opravdu stěží mohla vzniknout jinde, vysílá Praha do světa dost důležitou zprávu, netýkající se jen jí a Čech a přesahující svým sdělením přítomnou chvíli.

Pochopí i lidé za hranicemi tuto zprávu a její význam? Pochopí ji hned? Pochopí ji zavčas? Anebo ji pochopí, až bude pozdě?

(říjen 1983)